

Svar på skriftligt spörsmål SSS 83/2024rd

Svar på skriftligt spörsmål om import av livsmedel från utlandet och om offentlig upphandling

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Ärade talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 83/2024 rd undertecknat av riksdagsledamot Anne Kalmari /cent m.fl.:

Vilka åtgärder vidtar regeringen för att i offentliga upphandlingar i fortsättningen inte tillåta livsmedel som har producerats under sämre förhållanden än de finländska produktionsnormerna eller med förbjudna metoder och ämnar regeringen se till att livsmedel som producerats i strid med nationella produktionsnormer inte säljs till konsumenter i Finland?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Finland är en del av den gemensamma marknaden och med nationella kriterier kan man i allmänhet inte hindra konsumenter, handeln eller industrin från att skaffa produkter som godkänts för den gemensamma marknaden i andra delar av Europeiska unionen. Detta är en av EU:s grundläggande principer.

Det är dock viktigt att ständigt utveckla möjligheter att styra inköp till hållbart producerade produkter, både med nationellt tillgängliga verktyg och genom att påverka EU. Den finländska livsmedelsproduktionen är också ansvarig ur ett europeiskt perspektiv, och det arbete som görs för djurens välbefinnande och miljön ses för närvarande inte som tillräckligt mervärde för jordbrukaren.

Konsumenternas köpkraft har försämrats på grund av inflationen och priset har blivit ett avgörande urvalskriterium. Samtidigt har det blivit mindre viktigt att varan producerats ansvarsfullt eller är inhemsk. Även många kommuners och välfärdsområdets ekonomi har försvagats, vilket är en utmaning för att upprätthålla och utveckla tjänster av hög kvalitet samt för de livsmedelsupphandlingar som ska göras. Det nationella jordbruksstödet och instrumenten för den gemensamma jordbrukspolitiken stöder djurens välbefinnande och en ansvarsfull jordbruksproduktion och förbättrar därigenom de inhemska livsmedlens konkurrenskraft.

I Finland görs offentliga livsmedelsupphandlingar av upphandlande enheter såsom kommuner, samkommuner, välfärdsområden eller till exempel statens egen upphandling. Allt oftare görs upphandlingarna som gemensam upphandling antingen via en regional s.k. upphandlingsring eller via Hansel eller någon annan inköpscentral. Den nationella lagen om offentlig upphandling och koncession (1397/2016) styr offentliga upphandlingar. Upphandlingarna ska genomföras enligt grundprinciperna likabehandling, icke-diskriminering, öppenhet och proportionalitet. Således kan man inte direkt kräva finländska livsmedel i upphandlingarna, men det är möjligt att upphandla livsmedel enligt de inhemska produktionsnormerna genom att använda kvalitetskriterier som beskriver ansvarsfullheten. Detta lyckas bäst när kriterierna används som absoluta minimikvalitetskrav för produkterna. Dessutom är det viktigt att under avtalsperioden följa upp om produkterna fortfarande uppfyller kraven.

Jord- och skogsbruksministeriet har utarbetat kriterier för ansvarsfullhet vid livsmedelsupphandlingar. De har publicerats som en guide för ansvarsfulla livsmedelsupphandlingar utarbetad av Motiva. Upphandlingskriterierna har utvecklats i dialog med beställare, leverantörer och centrala intressentgrupper i branschen. Detta säkerställer att kriterierna motsvarar marknadsläget och främjar marknaden samt är icke-diskriminerande, jämförbara och verifierbara. Beställaren prioriterar och väljer ut de kriterier som är viktigast utifrån beställarens egna ansvarsambitioner och erfarenhet. Kriterierna publicerades första gången 2017 och uppdaterades 2020 och 2023.

Den nationella strategin för offentlig upphandling har ett eget mål för hållbara och ansvarsfulla upphandlingar av livsmedel och måltidstjänster. I enlighet med målet uppmuntras kommunerna, välfärdsområdena och landskapen att i sina service- och upphandlingsstrategier inkludera mål och principer som främjar beaktandet av god odlingssed när det gäller miljön samt produktionsförhållanden som tar hänsyn till djurens hälsa och välbefinnande i samband med upphandlingar. Jord- och skogsbruksministeriet har förbundit sig att främja målet även under denna regeringsperiod.

År 2022 genomförde Motiva Ab på uppdrag av jord- och skogsbruksministeriet en enkät om ansvarsfullheten och graden av inhemskt ursprung i offentliga livsmedelsupphandlingar. 76 procent av respondenterna uppgav att det i organisationens strategiska mål ingår mål för ansvarsfullhet vid upphandling av livsmedel och måltidstjänster. Nästan 90 procent av respondenterna bedömde att graden av inhemskt ursprung är över 90 procent för ägg och äggprodukter, mjölk och mjölkprodukter samt kött och potatis. Dessutom bedömde över hälften av respondenterna att graden av inhemskt ursprung är över 90 procent även i olika köttprodukter. Enkäten besvarades av 84 personer från organisationer som genomför livsmedelsupphandlingar och erbjuder måltidstjänster. Tills vidare finns det ingen allmängiltig praxis eller anvisning för insamling av information, så svaren är riktgivande.

Vid upphandling av måltidstjänster av en privat serviceproducent genom konkurrensutsättning eller av in-housebolag ska måltidstjänsternas innehåll och den ansvarsfullhet och näringskvalitet

för måltider och livsmedel som krävs definieras tillräckligt noggrant i serviceavtalet. De krav som ställs på måltidernas och livsmedlens kvalitet i serviceavtalet följs upp under avtalsperioden som en del av den övriga avtalsuppföljningen. Beskrivningarna av ansvarsfullhet och näringskvalitet i serviceavtalen för måltidstjänster måste utvecklas så att de bättre beaktar målen för ansvarsfullt producerade livsmedel. Jord- och skogsbruksministeriet publicerade 2022 en guide för upphandling av ansvarsfulla måltidstjänster. Jord- och skogsbruksministeriet genomför anvisningar och kommunikation i anslutning till detta även under innevarande regeringsperiod.

För att kommunicera om hållbarheten hos det inhemska produktionssättet behövs många olika åtgärder som kan öka de offentliga upphandlarnas och konsumenternas kännedom om faktorer som påverkar hållbarheten och deras betydelse även i större utsträckning till exempel för försörjningsberedskapen. Jord- och skogsbruksministeriet har under årens lopp finansierat flera projekt där dessa mål har främjats till exempel genom kommunikation som baserar sig på forskningsrön, matfostran och läromedel samt kvalitetsmärkning av förpackningar. Det inhemska hållbara produktionssättet har också varit ett insatsområde för de kompletterande åtgärder inom EU:s system med utdelning i skolan som genomförts i Finland och som stöder hälsosamma måltider för barn och ökar intresset för mat och jordbruksprodukter.

Jord- och skogsbruksministeriet tillsatte våren 2023 en arbetsgrupp för hållbarhetskriterier för kött på uppdrag av minister Kurvinen. Arbetsgruppen utredde hurdana kriterier för ansvarsfullhet det finns för inhemskt kött i offentliga livsmedelsupphandlingar och hur kriterierna används. Dessutom utreddes hur man informerar om den inhemska köttproduktionens hållbarhet och hur den utnyttjas för att främja exporten. De befintliga kriterierna för ansvarsfullhet fokuserar på djurens hälsa och välbefinnande samt ekologisk hållbarhet och näring.

I arbetsgruppen kartlades kriterier som beskriver köttets hållbarhet och som i fortsättningen kan utnyttjas till exempel i offentliga upphandlingar, marknadsföring av produkter och främjande av livsmedelsexport. Dessutom utarbetade arbetsgruppen utvecklingsförslag för att stärka beaktandet av köttets hållbarhet och ansvarsfullhet. Arbetsgruppens slutrapport publiceras på ett publikationswebbinarium som hålls i maj.

Motiva uppdaterar på uppdrag av jord- och skogsbruksministeriet Guiden för ansvarsfulla livsmedelsupphandlingar i fråga om kriterierna för upphandling av kött, mjölk och ägg. Beskrivningarna av innehållet i kriterierna för Naseva och Sikava förs tydligare fram för livsmedelsupphandlingar. För guiden utarbetas dessutom upphandlingskriterier för fårkött och kalkon.

Jord- och skogsbruksministeriet underlättar användningen av kriterier för ansvarsfullhet i offentliga livsmedelsupphandlingar. För att underlätta verifieringen av kriterierna utvecklar Motiva metoder för verifiering och producerar material för upphandlande enheter och aktörer som stöd för verifieringen. I stället för fritt formulerade utredningar skapas en tydlig och enhetlig modell med

vilken leverantören kan verifiera kraven i ansvarsfullhetskriteriet och bedöma erhållna anbud. Gemensamma anvisningar utvecklas också för avtalsuppföljning under avtalsperioden.

Dessutom håller jord- och skogsbruksministeriet på att tillsätta en arbetsgrupp med aktörer i livsmedelskedjan som sammanträder regelbundet för att bedöma kriterierna för ansvarsfull upphandling av livsmedel samt kriteriernas funktion och utvecklingsbehov. Kriterierna kommer att behandlas både som helhet och sektorsvis.

Under denna regeringsperiod utvecklas också användningen av marknadsdialog i beredningen av upphandlingar som en del av verkställandet av skrivningarna om upphandlingslagen i regeringsprogrammet. Marknadsdialog hjälper till att kartlägga de kvalitetskriterier som lämpar sig för en enskild upphandling och som stöder organisationens egna hållbarhets- och ansvarsmål.

På EU-nivå har de höga kriterier som krävs av EU:s bönder när det gäller importerade livsmedel också kommit upp som en del av diskussionen om situationen inom jordbrukssektorn och de lättnader som kommissionen lagt fram för europeiska bönder. Att påverka framtida EU-politik är centralt för den gemensamma inre marknaden.

Helsingfors 26.3.2024

Minister Sari Essayah